

UMETNOST ZA NOVE DNI

Zbirka Dravske banovine (1929–1941)

Gradivo za novinarje

Rihard Jakopič

Veno Pilon

Anton Gvajc

Peter Loboda

Gojmir Anton Kos

Narodna galerija predstavlja četrti del takoimenovane Vladne umetnostne zbirke, tokrat **umetnine iz časa Dravske banovine**, ki je kot del Kraljevine Jugoslavije obstajala med letoma 1929 in 1941 ter obsegala približno dve tretjini slovenskega narodnostnega ozemlja.

Razstava obsega **71 slik, kipov in del na papirju**. Na ogled so dela realistov, vesnanov, impresionistov in umetnikov iz 30. let 20. stoletja. Med njimi najdemo družbenokritične podobe Hinka Smrekarja in krajine Riharda Jakopiča in Matije Jame, nekaj je upodobitev ključnih trenutkov iz slovenske zgodovine, kot so pokristjanjevanje, ustoličevanje vojvod, kmečki upori, še posebej je izpostavljena monumentalna kompozicija Gojmirja Antona Kosa, ki skupaj v dolžino meri okoli 20 metrov.

Dravska banovina je zbirala in odkupovala **umetnine za okrasitev reprezentančnih prostorov ter galerij in muzejev**, še najbolj zavzeto v času upravljanja bana dr. Marka Natlačena. Tedaj so razpisali tudi **štiri likovne natečaje, s katerimi so želeli spodbuditi razvoj zgodovinskega slikarstva in kiparstva pri nas**.

Razstava, ki je na ogled v Novem krilu Narodne galerije, je **odlična priložnost za ogled del, ki so sicer večinoma nedostopna širši javnosti**.

Razstava *Umetnost za nove dni. Zbirka Dravske banovine (1929–1941)* bo na **ogled od 5. septembra 2019 do 5. januarja 2020**.

Odprtje razstave bo v sredo, 4. septembra, ob 19. uri. Razstavo bo odprla mag. Petra Culetto, državna sekretarka na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije.

Dodatne informacije:

Živa Rogelj, T: +386 1 24 15 416, M: +386 51 321 658, E: ziva_rogelj@ng-slo.si

Spremljevalni program

Javna vodstva ob nedeljah

8. september ob 12.00
22. september ob 11.00
20. oktober ob 11.00
24. november ob 11.00
15. december ob 11.00
5. januar ob 11.00

Risanje pred umetninami

četrtek od 17.00 do 20.00

Pod vodstvom akademskega slikarja. Risarsko predznanje ni potrebno.

12. september in 12. december

Ustvarjalne delavnice za otroke in družine

soboti od 10.00 do 12.00

14. september in 16. november

Počitniške delavnice za otroke

od 28. do 30. oktobra, od 8.00 do 16.00

Teden otroka

od 8. do 13. oktobra

brezplačen vstop za otroke in družine

K ogledu vabljene družine

Organiziramo vodstva za družine z otroki. Pokličite na 01 24 15 415 ali pišite na

dejavnosti@ng-slo.si. Ob nakupu družinske vstopnice podarimo raziskovalni list z zabavnimi nalogami.

Ta veseli dan kulture

3. december od 10.00 do 18.00

prost vstop na razstavo, brezplačna vodstva in delavnice

Želite vodstvo po razstavi?

Pokličite (01) 24 15 415 ali pišite na naslov dejavnosti@ng-slo.si

O razstavi - podrobneje

Dravska banovina je bila ustanovljena oktobra 1929, nekaj mesecev po tem, ko je kralj Aleksander I. Karađorđević (1888–1934) razglasil novo ustavo in uvedel osebno diktaturo. Obsegala je približno dve tretjini slovenskega narodnostnega ozemlja: del Koroške je po plebiscitu pripadel Avstriji, Primorska Italiji, Belo krajino pa so najprej dodelili Savski (osrednjehrvaški) banovini in jo Dravski priključili leta 1931.

Kraljevsko upravo Dravske banovine v Ljubljani je vodil ban, ki mu je pri delu z nasveti in prošnjami pomagal banski svet. Svet drugih pristojnosti ni imel.

Manjši umetnostni fond oblasti na Slovenskem je obstajal že pred prvo svetovno vojno ter po njej in služil predvsem za okras vladnih uradov. Banovinska umetnostna zbirka je njegova ambicioznejša naslednica. V primarnih virih ni nikoli imenovana »zbirka«, so jo pa kot zaokroženo enoto videli sodobniki.

Zbirko je najbolj razširil ban dr. Marko Natlačen (1886–1942), ki je redno obiskoval odprta razstava in se pogosto kar sam dogovarjal za odkupe. Če je prekoračil proračun, odmerjen za nakupe umetnin, je sredstva našel kje drugje. Tako kot njegovi predhodniki je strokovno oporo našel pri članih odbora Narodne galerije in vodjih spomeniškega urada, predvsem pri Francetu Steletu (1886–1972). Umetnine je banovina navadno odkupovala z razstav v Jakopičevem paviljonu, ki ga je v tistem času vodilo Društvo Narodna galerija.

Slike in kipi banovinske zbirke so po drugi svetovni vojni prešli ali v muzeje ali pod upravo nove države in njenih ministrstev. Vladno umetnostno zbirko, ki vključuje tudi dela, pridobljena po drugi svetovni vojni, je leta 1986 v trajno last in upravljanje prevzela Narodna galerija.

Realisti in vesnani

Slike za pisarne niso bile kontroverzne vsebine; prevladovala so krajine in tihožitja. Anton Gvajc (1865–1935), akademski slikar, profesor risanja in mentor številnim tedanjim mlajšim likovnikom, je v realističnem slogu naslikal nekaj domačega sadja in *Jastoga*. Anton Sever (1886–1965), medaljer in profesor na Tehniški srednji šoli v Ljubljani, je vličil tudi podobo diktatorja kralja Aleksandra I.

Od Hinka Smrekarja (1883–1942) je banovina odkupila precej del na papirju. *Naglavni grehi* in *Zrcalo sveta* sta cikla, ki oba izjemno ostro kritizirata stanje človeške civilizacije v dobi ekstremov. Smrekar je banovini prodal še monumentalno perorisbo *Deveta dežela*, na kateri je upodobil »sen sibirsko razpoložene, a lačne velike večine človeštva«.

Hinko Smrekar je bil na začetku stoletja med ustanovitelji umetniškega društva Vesna in v zbirki najdemo še druge vesnane. Maksim Gaspari (1883–1980) je v svojem priljudnem in dekorativnem slogu narisal dva vaška prizora, Saša Šantel (1883–1945), slikar, učitelj in glasbenik, pa je zastopan z majhno podobo reške luke Baroš, ki je bila naslikana v letu 1924, ko je mesto anektirala fašistična Italija.

Impresionizem

Med "starimi mojstri" modernizma prevladujeta Rihard Jakopič (1869–1943) in Matija Jama (1872–1947).

Precej Jakopičevih del je iz motivnih serij po prvi svetovni vojni; poleg zavoja *Save* pri Tacnu in Mednem najdemo še ekspresionistično *Sipino*. Na *Brezdomcih* slikar ponavlja vzorce iz svoje stropne poslikave stanovanjskega kompleksa Meksika l. 1926 in tudi banovinska tihožitja so odsev zadnjih let ustvarjanja, ko se je slikar umikal v svoj svet.

Matija Jama je v zbirki zastopan z *Beogradom pozimi*, kjer za nizom pobeljenih streh zagledamo obris parlamenta, ki so ga s prekinitvami gradili in urejali do leta 1936. *Križ ob vodi* verjetno upodablja sotočje dveh rek na Gorenjskem. *Kolo*, eno od Jamovih upodobitev tradicionalnega plesa Bele krajine, je bilo tudi izraz zadovoljstva nad priključitvijo te pokrajine k osrednjemu slovenskemu ozemlju.

Sodobna umetnost si je banovinsko proračunsko postavko delila z odkupi umetnostno-zgodovinskih in umetnoobrtnih predmetov ter starin za javne zbirke. To je večkrat pripeljalo do nesoglasij med muzeji in sodobnimi ustvarjalci, na primer med Jakopičem in Narodno galerijo leta 1932.

Narava odkupov in oblikovanje prioritet

Dela umetnikov, dejavnih v 30. letih 20. stoletja, je banovina odkupovala za svoje urade, za Narodno galerijo in za nastajajočo Moderno galerijo. Zbirka je poskušala biti uravnotežena: v njej je zastopana večina takratnih slovenskih ustvarjalcev in ustvarjalk, poleg ljubljanskih še umetniki iz Štajerske, Primorske, s Tržaškega in iz drugih delov kraljevine.

Državni odkupi so nadomeščali trg in hkrati predstavljali obliko socialnega transferja. Umetniki so se nanje močno opirali in v zasebnih dopisovanjih z oblastniki poleg svojih dosežkov neprestano poudarjali svoj slabi gmotni položaj.

K lobiranju za povečanje sredstev za sodobne ustvarjalce je skozi leta pristopilo več kulturnih delavcev, mecenov in politikov, posebej v kriznih letih, ko je finančno ministrstvo sredstva za odkupe prepolovilo. Stanje se je popravilo po medijskem protestu umetnikov leta 1934, posebej pa v letu 1936, ko je novi ban Marko Natlačen skoraj podvojil sredstva za odkupe v primerjavi z letom prej. Med razlogi sta osebno banovo zanimanje za vizualno kulturo in gospodarsko okrevanje, ekonomska pomoč kulturnim delavcem pa je tudi preprečevala oz. omilila njihov politični angažma.

Likovno zgodovinjene

Slovenski politiki in umetnostni kritiki so si že od začetka 20. stoletja prizadevali za nekakšno likovno zgodovinjene slovenske preteklosti. Leta 1902 so bili impresionisti ob drugi slovenski umetniški razstavi opozorjeni, da si občinstvo želi »velike, idealne, vzvišene, narodne, programne umetnosti slovenske. Dajte nam jo!« Namero se je odločil izpolniti ban Natlačen.

V zbirko je bilo vključenih več monumentalnih platen z zgodovinsko oz. državotvorno tematiko. Namesto plemičev in zmagovitih bitk, tako priljubljenih drugod po Evropi, so

domači umetniki na platna prelili zgodbe o starodavnih upornikih (kralj Matjaž, kmečki puntarji, staroslovenski vodje) in o navadnih ljudeh. Posebno mesto je bilo odmerjeno kmetu, ki naj bi skozi stoletja tuje nadvlade ohranjal svoj jezik in kulturo.

Likovni natečaji za umetnine iz domače zgodovine

Konec 30. let so bili razpisani štirje natečaji za likovne umetnine iz domače zgodovine. Vzporedno z velikim natečajem za bansko palačo so bili objavljeni še trije manjši razpisi (maj 1938, julij 1939, junij 1940). Vsakokrat je bilo na voljo 20.000 dinarjev za nagrade in odkupe. Natečaji niso bili odmevni: med razlogi lahko domnevamo nezanimanje umetnikov za takšno angažirano ustvarjanje in nizke nagrade, s katerimi bi si komajda povrnili stroške. Med nagrajenimi oz. odkupljenimi deli s prvega tekmovanja vseeno najdemo kakovostna kipa *Matija Gubec* Toneta Kralja (1900–1975) in *Kralj Matjaž* Petra Lobode (1894–1952).

Mlačen odziv umetnikov, medijev in javnosti banovine ni odvrnil: pri drugem razpisu je še bolj natančno določila motive, ki naj bi jih umetniki obravnavali, pri tretjem pa tudi zahtevala večje dimenzije. Slike so morale meriti vsaj 100 x 72 centimetrov, kipi pa naj bi bili v naravni velikosti. Rezultati zadnjega razpisa niso znani; zaključil se je namreč v istem tednu, ko so naci-fašistične sile napadle Jugoslavijo.

Natečaj za zgodovinske slike v banski palači (1938)

Natečaj za monumentalen cikel slik, ki bi krasil reprezentančni hodnik banske palače, je bil razpisan konec leta 1938 na banovo osebno pobudo. Gospodarska rast je dovolila večje izdatke in tudi politične okoliščine pred parlamentarnimi volitvami so bile ugodne.

Glavni kriterij strokovne komisije je bila vsebina: osrednja prizora sta morala biti markantna trenutka slovenske zgodovine. Kompozicija glavnih slik naj bi bila simetrična, a razrahljana ter mnogofiguralna, a preprosta in jasna hkrati.

Nagrajenci so bili razglašeni februarja 1939. Med enajstimi udeleženci natečaja je zmagal Gojmir Anton Kos (1896–1970); sledila sta mu Maksim Sedej (1909–1974) in Fran Tratnik (1881–1957); nagrade so prejeli še Tone Kralj (1900–1975), Marij Pregelj (1913–1967), Albert Sirk (1887–1947) in Rajko Slapernik (1896–1975).

Natečaj je bil vsebinsko enoten. Umetniki so poudarjali krščanstvo, zgodovinsko vez med ljudstvom in deželo, junaštvo preprostih ljudi, pravične vladarje, protodemokracijsko starih običajev, prelom od nemške nadvlade. Prizori so se zato ponavljali.

Teme, upodobljene za razpis, so sledile vzorcem jugoslovanskega in srednjeevropskega zgodovinskega slikarstva. Poljski, češki in hrvaški mojstri so s svojimi monumentalnimi slikami in cikli predstavljali panslovansko merilo, kako s tehnično spretnostjo in ambicijo združiti umetnost, zgodovino, narodno identiteto in politiko.

Zmagovalec natečaja: Gojmir Anton Kos (1896–1970)

Kos je potreboval približno leto dni, da je dokončal cikel. S pomočjo brata Milka Kosa, profesorja zgodovine na ljubljanski univerzi in avtorja priljubljene knjige o srednjeveških Slovencih, je preučil pisne vire. Kostume za modele so mu sešili iz starih zaves, obraze je študiral v Ljubljani in še v Selški dolini nad Škofjo Loko, od koder je izhajal njegov oče Franc Kos, prav tako zgodovinar. Ker je bil umetnikov atelje premajhen za eno celo veliko sliko, je slikar platno napel okrog tristranega motovila in slikal le eno stranico naenkrat.

Glavni dogodek na osrednjem platnu je obakrat postavljen na sredo, do njega pa se z leve in desne steka obrobno dogajanje. Kos je od gledalca pričakoval aktivno vlogo, če je ta želel v celoti razbrati, kaj se na sliki dogaja: izkoristiti je moral vrzel in se pridružiti zbrani množici na sliki, pogledati čez ramo visokega plemiča ali pod noge možem, ujetim v boj.

Cikel je predstavljal zmagoslavje tako za umetnika kot za Marka Natlačena, ki je razumel njegov širši pomen. Ban je Kosova dela predstavil v Jakopičevem paviljonu leta 1940 v dneh, ko je nemška vojska prodirala proti Parizu, zavezniški vojaki pa so pri Dunkerqu čakali na evakuacijo na Otok. Podobam iz domače preteklosti je namenil vlogo tolažbe in spodbude v težkih in mračnih časih.

Biografije

Marko Natlačen (1886–1942)

Rojen v veliko družino v vasi Manče blizu Vipave. Na Dunaju je študiral pravo; malo pred tem je spoznal Antona Korošca. Po koncu študija se je leta 1912 vrnil v Ljubljano in leta 1919 odprl lastno odvetniško pisarno, kjer je veliko delal za Slovensko ljudsko stranko. Leta 1926 je postal strankin podpredsednik, 1927 pa je bil izvoljen v skupščino Ljubljanske oblasti in postal predsednik oblastnega odbora. V času diktature je najprej bil komisar, nato je delal za kulturne organizacije in predsedoval katoliškemu akademskemu starešinstvu. Šest mesecev po vrnitvi iz pripora, kamor je moral zaradi sodelovanja pri Punktacijah Slovenske ljudske stranke, je 11. septembra 1935 postal ban Dravske banovine.

Po okupaciji Jugoslavije je kot član Narodnega sveta je poskušal pri Nemcih doseči, da bi bili Slovenci okupirani s strani enega okupatorja, približno 4 mesece je bil član Sosveta italijanskega okupatorja, in kot njegov član izjavil lojalnost Mussoliniju ob obisku v Rimu. Zaradi italijanskega nasilja je večkrat protestiral in septembra 1941 izstopil iz Sosveta. Oktobra 1942 ga je načrtno likvidirala Varnostno obveščevalna služba Komunistične partije Slovenije. V odgovor so Italijani ustrelili štiriindvajset talcev. Povojna oblast je dala januarja 1946 izprazniti Natlačenov grob na ljubljanskih Žalah; njegove posmrtno ostanek so odpeljali neznano kam.

Gl.: *Marko Natlačen (1886–1942). V zgodovinskem dogajanju* (ur. Zdenko Čepič), Ljubljana 2012

France Stele (1886–1972)

V Kranju je obiskoval gimnazijo, študiral in doktoriral pa na Dunaju, skupaj z Izidorjem Cankarjem in Vojeslavom Moletom. Leta 1912 je začel delati za Centralno komisijo za varstvo spomenikov in nato vodil kranjsko enoto. Po vojnem ujetništvu se je vrnil v Ljubljano in vodil Spomeniški urad za Slovenijo do leta 1937, ko je postal izredni profesor umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti. Več let je urejal revijo *Dom in svet*, *Kroniko slovenskih mest* in *Zbornik za umetnostno zgodovino*. Med letoma 1920 in 1942 je bil član Odbora Narodne galerije, kjer je pomagal organizirati razstave in pridobivati umetnine. Z galerijo je ostal močno povezan tudi kasneje.

Gl.: Mojca Jenko, Dr. France Stele in Društvo Narodna galerija, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 52, 2016, str. 247–269, 315–316; Emilijan Cevc, Stele, France, v: *Enciklopedija Slovenije*, 12, Ljubljana 1997, str. 308–309.

Gojmir Anton Kos (1896–1970)

Kosov oče je izhajal iz Poljanske doline, služboval pa v Gorici, kjer se je rodil Gojmir Anton in tam tudi hodil v šolo. Med letoma 1915 in 1919 je obiskoval akademijo na Dunaju, diplomiral pa je v Zagrebu leta 1919. Najprej je postal profesor risanja na Poljanski gimnaziji, a leta 1923 je odšel v Berlin študirat notranjo arhitekturo. Leta 1926 je začel delati kot profesor risanja na Tehniški srednji šoli v Ljubljani. Po drugi svetovni vojni je postal profesor na ljubljanski Akademiji upodablajočih umetnosti, ki jo je pomagal ustanoviti, in tam ostal do upokojitve leta 1962. Kos je za svoje delo prejel dve Prešernovi in številne druge nagrade. Veliko je razstavljal doma in v tujini in kritiki so mu priznavali nadarjenost, tehnično dovršenost in intenzivnost. V desetletjih po njegovi smrti je postajala Kosova zapuščina vedno bolj jasna; njegov vpliv na slovensko umetnost nekateri enačijo s Cézannovim na evropsko.

Gl.: Jure Mikuž, Uvod; Breda Ilich Klančnik, Biografija, v: *Gojmir Anton Kos. 1896–1970. Retrospektiva*, Moderna galerija, Ljubljana 1992–1993 [razst. kat.], str. 5, 113–125.

Umetnost za nove dni

Zbirka Dravske banovine (1929–1941)

Narodna galerija, Prešernova 24, 1000 Ljubljana

Avtor razstave

Michel Mohor

Izobraževalni program

Tjaša Debeljak

Strokovna sodelavca

Barbara Jaki, Andrej Smrekar

Pregled besedil in prevod v angleščino

Alenka Klemenc, Michel Mohor

Koordinatorica projekta

Nataša Ciber

Organizacija tehničnih del

Jože Raspet

Konservatorsko-restavratorska

priprava gradiva

Tina Buh, Miha Pirnat ml.,

Andreja Ravnikar, Simona Škorja,

Martina Vuga, Narodna galerija

Nina Dorič Majdič, Nada Madžarac,

Moderna galerija

Vesna Obid, Marij Vrenko

Razstavo so podprli

Narodna galerija

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Generali zavarovalnica d. d., Ljubljana

Radgonske gorice d. d.

Cvetličarna Galerija Marjan Lovšin

Europlakat

Moderni galeriji se zahvaljujemo za pomoč
pri pripravi razstave.

Katalog

Izdala in založila

Narodna galerija

Fotografski posnetki

Janko Dermastja, Michel Mohor, Bojan

Salaj, arhiv Narodne galerije, Dejan

Habicht, Lado Mlekuž, Matija, arhiv

Moderne galerije, Matevž Paternoster

Zanjo

Barbara Jaki

Uredila

Nataša Ciber

Obdelava fotografskih posnetkov

Janko Dermastja

Predgovor

Barbara Jaki

Grafična podoba kataloga in tiskovin

Ranko Novak

Avtor besedila

Michel Mohor

Prelom in priprava za tisk

Kristina Kurent

Literatura

Nataša Ciber

Tisk in naklada

Tiskarna knjigoveznica Radovljica d. o. o.

300 izvodov

Strokovni pregled

Barbara Jaki, Alenka Klemenc, Andrej

Smrekar

© Narodna galerija in avtorji, 2019

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

CVETLIČARNA GALERIJA
MARJAN LOVŠIN

RADGONSKE GORICE
since 1852

Izbor iz razstavljenih umetnin

Hinko Smrekar (1883–1942)

Deveta dežela, 1919

akvarel, perorisba, tuš, papir, 710 x 990 mm

Narodna galerija, inv. št. NG G 931

Rihard Jakopič (1869–1943)

Sipina, 1919

o. pl., 119 x 141 cm

Narodna galerija, inv. št. NG S 1671

Matija Jama (1872–1947)
Beograd pozimi, (1924)
 o. pl., 59,5 x 73,5 cm
 Narodna galerija, inv. št. NG S 2552

France Gorše (1897–1986)
Eva, 1938
 bron, 167 x 66 x 45 cm
 Narodna galerija, inv. št. NG P 815

Stane Kregar (1905–1973)
Revolucija v Španiji, 1937
 o. pl., 100 x 82,5 cm
 zasebna last

Rajko Slapernik (1896–1975)
Krst pri Savici, 1935
 o. pl., 190 x 151,5 cm
 Moderna galerija, inv. št. 661/S

Albert Sirk (1887–1947)
Prihod Slovencev na morje, osnutek, (1938–1939)
 o. pl., 40 x 140,5 cm
 Moderna galerija, inv. št. 234/S

Gojmir Anton Kos (1896–1970)
Motiv s kmetom na knežjem kamnu, osnutek, 1939
 grafit, oglje, kreda, papir, 1000 x 3610 mm
 Narodna galerija, inv. št. NG G 1418

Gojmir Anton Kos (1896–1970)
Bitka pri Krškem, 5. februar 1573, 1940
 o. pl., 200 x 728 cm
 Narodna galerija, inv. št. NG S 2757